

ZŁOTNICKIE SPOTKANIA Z HISTORIĄ

PARAFIALNY NIEZBĘDNIK PATRIOTYCZNY nr 4

II WOJNA ŚWIATOWA

Mija 70 lat od zakończenia II wojny światowej – wydarzenia, które zmieniło bieg globalnej historii i wpłynęło dramatycznie na tok życia dziesiątków milionów ludzi na całym globie. Żyją jeszcze osoby, dla których wojna była osobistym doświadczeniem, większość z nas jednak zna ją jedynie z relacji starszych członków rodziny, książek i filmów oraz szkolnych lekcji historii. Natłok informacji i wydarzeń, dystans czasowy, a wreszcie dostrzegalne marginalizowanie tematyki historycznej w edukacji i mediach sprawia, że – pominąwszy specjalistów i pasjonatów – wiemy o tych dramatycznych wydarzeniach coraz mniej. Warto to zmienić, tym bardziej, że dla naszej Ojczyzny zarówno sama wojna i okupacja jak i jej polityczne konsekwencje były szczególnie dramatyczne, a dalekosiężne skutki tamtych zdarzeń odczuwamy do dziś.

Zachęcamy, by wykorzystać rocznicową okazję do przeprowadzenia rozmów z przedstawicielami odchodzącej już z wojennej generacji, do śledzenia tej problematyki w mediach i w Internecie, do sięgnięcia po książki dotyczące II wojny światowej. Ze swej strony oddajemy Państwu do rąk kolejny numer PNP w którym w sposób syntetyczny przedstawimy najważniejsze informacje na temat tej wyjątkowej dziejowej zawieruchy, będącej największym z dotychczasowych konfliktów zbrojnych w historii. Szczególną uwagę chcemy poświęcić związanej z tą tematyką problematyce polskiej.

I NAJWAŻNIEJSZE FAKTY

- ◆ Generalną **przyczyną II wojny światowej** było dążenie Niemiec do obalenia niekorzystnych dla nich postanowień traktatu wersalskiego (1919) kończącego I wojnę oraz niemieckie plany ekspansji terytorialnej w celu uzyskania tzw. „przestrzeni życiowej”. Związana z tym była chęć dominacji gospodarczej i politycznej na świecie, co uzasadniano irracjonalnymi argumentami o rzekomej niemieckiej „wyższości rasowej”. Plany innych agresorów: Włoch, Japonii, ZSRR również przewidywały poszerzanie stref wpływów i związane z tym korzyści polityczne i gospodarcze.
- ◆ II wojna światowa rozpoczęła się **1 IX 1939** (atak Niemiec na Polskę), a zakończyła się **2 IX 1945** (kapitulacja Japonii). Wcześniej **8 V 1945** skapitulowały Niemcy, kończąc tym samym wojnę w Europie.
- ◆ **Obszar działań** wojennych obejmował Europę, Azję wsch. i pd.-wsch., pn. Afrykę, większość Bliskiego Wschodu, Ocean Atlantycki, Indyjski i Pacyfik. Walki toczono na terytorium 40 państw.
- ◆ W wojnę zaangażowane było 61 państw (z 67 wówczas istniejących), a ponieważ miała ona charakter totalny w mniejszym lub większym stopniu odczuło jej działanie blisko 80% populacji globu.
- ◆ Podczas wojny **pod broń powołano** ok. 110 milionów ludzi. Największymi armiami dysponowały: Związek Radziecki (do 12,5 mln żołnierzy), Stany Zjednoczone (12,3 mln), Trzecia Rzesza (10,2 mln) i Japonia (6,095 mln).
- ◆ **Stronami walczącymi** były:
 - ◆ państwa tzw. **Osi** i ich sojusznicy czyli m.in: Niemcy, Japonia, Włochy, Bułgaria, Słowacja, Chorwacja, Iran (do 1943), Irak (do 1943), Węgry (do 1944), Finlandia, Rumunia (do 1944), Tajlandia (do 1944), ZSRR (do 1941). Współpracowały także Austria (od 1938 złączona z Rzeszą) i Czechy (od III 1939 protektorat niemiecki) oraz inne państwa okupowane, w których utworzono prohitlerowskie rządy i które wspierały Niemcy gospodarczo i militarnie (np. tzw. państwo Vichy utworzone z części podbitej Francji);
 - ◆ państwa **Koalicji Antyhitlerowskiej** (inaczej alianci) czyli m.in: Wielka Brytania (tym samym Kanada, Australia, Indie, Nowa Zelandia, RPA i in.), USA (od 1941), ZSRR (od 1941), Chiny (od 1941), niektóre państwa Ameryki Pd. (od 1941), Francja (w zasadzie do 1940 i od 1944), inne państwa podbite i okupowane w których powstały niezależne od okupanta organy władzy (często emigracyjne) i antyfaszystowski ruch oporu (np. Polska, Grecja).
- ◆ Łączne **wydatki** na działania zbrojne podczas wojny wynosiły ponad bilion dolarów (wojna najwięcej kosztowała USA, III Rzeszę, ZSRR i Wielką Brytanię).
- ◆ W czasie tej wojny wyprodukowano **rekordowe ilości broni i sprzętu wojkowego**. M. in 330 000 czołgów i 170 000 samolotów.

- ◆ Wiele broni i sprzętu zastosowano po raz pierwszy w tym rakiety V1 i V2, wyrzutnie raketowe („Katusze”), bomby atomowe, odrzutowce. Pojawiły się także nowe modele karabinów maszynowych, samolotów (myśliwców, bombowców), okrętów, łodzi podwodnych i lotniskowców a także nowe środki łączności i nawigacji.
- ◆ W większości krajów okupowanych **podbita ludność była eksploatowana gospodarczo, w wielu eksterminowana fizycznie**. To ostatnie w sposób szczególny odnosi się do Żydów, Cyganów, Polaków i Rosjan, choć w tym ostatnim przypadku trzeba pamiętać, że oni również stosowali politykę terroru wobec cywilnej ludności na zdobytych przez siebie obszarach (np. w Polsce). W Azji szczególnych prześladowań ze strony Japonii doświadczali Chińczycy zaatakowani już w 1937 roku.
- ◆ W wielu państwach zajętych przez Niemcy powstawały **kolaboracyjne rządy** (Chorwacja, Serbia, Francja, Norwegia). W Polsce to zjawisko nie wystąpiło. Tworzono też oddziały zbrojne bądź pomocnicze wspierające Niemców (m. in. w Holandii, Belgii, Rosji, na Ukrainie, Łotwie i Litwie).
- ◆ W wielu podbitych krajach Europy działał **ruch oporu**, często kierowany przez emigracyjne władze. Był on wymierzony przeciwko okupantowi lub/i własnym kolaboracyjnym rządóm.
- ◆ W wyniku działań wojennych i represji okupacyjnych **życie straciło** wg różnych szacunków od ok. 50 do 80 milionów ludzi, z czego większość stanowiła ludność cywilna. Ok. 35 milionów osób odniosło trwałe uszczerbek na zdrowiu.
- ◆ W trakcie wojny Niemcy chciały doprowadzić do całkowitego **wyniszczenia narodu żydowskiego**. Szacuje się, że w wyniku Holocaustu zginęło ok. 5 mln europejskich Żydów, z czego 2,7 mln stanowili Żydzi polscy.
- ◆ W czasie wojny lub w jej rezultacie wiele milionów ludzi różnych narodowości objętych zostało **deportacjami**, czy też przymusowymi wysiedleniami.
- ◆ Wojna doprowadziła do gruntownych i długotrwałych **zmian w układzie sił politycznych** na świecie, w tym do istotnych zmian granic.

II KALENDARIUM GŁÓWNYCH WYDARZEŃ ZWIĄZANYCH Z II WOJNĄ ŚWIATOWĄ

1939

- 1 IX Atak Niemiec na Polskę
- 3 IX Wypowiedzenie Niemcom wojny przez Francję i Wielką Brytanię bez podjęcia realnych działań zbrojnych (tzw. „dziwna wojna”)
- 17 IX Wkroczenie wojsk radzieckich na terytorium II Rzeczypospolitej
- 30 XI Wybuch wojny radziecko-fińskiej (wojna zimowa)

1940

- 9 IV Atak Niemiec na Danię (skapitulowała tego samego dnia) i Norwęgę (kapitulacja 10 VI)
- 10 V Atak Niemiec na Holandię (kapitulacja 15 V), Belgię (kapitulacja 28 V) i Francję (kapitulacja 22 VI, a następnie podział na strefę okupowaną i tzw. Państwo Vichy kolaborujące z Niemcami.)
- 10 V Przystąpienie Włoch do wojny po stronie Niemiec, początek działań w Afryce
- 8 VII Początek bitwy powietrznej o Wielką Brytanię (trwała do 31 X i zakończyła się fiaskiem niemieckich planów inwazji na wyspę)
- VIII Włączenie do ZSRR (po sfałszowaniu referendum) terenu Litwy, Łotwy i Estonii
- 27 IX Podpisanie Paktu Trzech (Niemcy, Włochy, Japonia)
- 14 XI Agresja włoska na Grecję (powstrzymana)

1941

- 6 IV Agresja Włoch, Niemiec i Węgier na Jugosławię (kapitulacja 17 IV) i Grecję (kapitulacja 29 IV)
- 22 VI Atak Niemiec na ZSRR
- 14 VIII Podpisanie Karty Atlantycznej, symboliczny początek koalicji antyhitlerowskiej
- XII Bitwa pod Moskwą – powstrzymanie impetu uderzenia niemieckiego
- 7 XII Atak wojsk japońskich na bazę wojenną Stanów Zjednoczonych w Pearl Harbor, Generalna ofensywa japońska w Azji pd.-wsch. USA przystępują do wojny

1942

- cały rok Nasilenie akcji represyjnych wobec ludności w okupowanych krajach
- I-IV Apogeum wojny morskiej na Atlantyku z użyciem niemieckich okrętów podwodnych

- 20 I Konferencja w Wannsee – przyjęcie przez Niemców planu działań w zakresie tzw. „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej”, czyli likwidacji narodu żydowskiego
- V-VII Ofensywa niemiecka w kierunku Krymu, Zagłębia Donieckiego i Kaukazu
- 17 VII Początek bitwy stalingradzkiej
- I-III Zacięte walki w Afryce, sukcesy Niemców
- I-VI Sukcesy Japończyków na froncie dalekowschodnim
- 4-6 VI Klęska floty japońskiej pod Midway- zatrzymanie japońskiej ofensywy, punkt zwrotny w wojnie na Pacyfiku
- 3 XI Klęska Niemców pod El-Alamein, punkt zwrotny na froncie afryk.

1943

- cały rok Na froncie zachodnim: brak walk lądowych, rosnąca przewaga aliantów na morzu i w powietrzu, pierwsze naloty na niemieckie miasta
- cały rok Na froncie dalekowschodnim: zacięte walki na oceanie, w powietrzu i na lądzie, coraz wyraźniejsza przewaga aliantów
- 2 II Kapitulacja wojsk niemieckich pod Stalingradem, przełom na froncie wschodnim
- 18 II Przerwanie trwającej 900 dni niemieckiej blokady Leningradu
- V Kapitulacja wojsk włoskich i niemieckich w Afryce, koniec działań na tym froncie
- 10 VII Desant aliantów na Sycylię, zajęcie wyspy – zdobycie przyczółka do ataku na Włochy
- 16 VII Zwycięstwo Rosjan pod Kurskiem, decydująca bitwa na froncie wsch.
- VIII Początek generalnej ofensywy sowieckiej, wycofywanie się Niemców na całym froncie na zachód
- VIII Obalenie Mussoliniego, powołanie nowego rządu Włoch
- 8 IX Kapitulacja Włoch przed aliantami, ale większość państwa (z Rzymem) zostaje okupowana przez Niemców
- 28 XI Konferencja przywódców Wielkiej Trójki w Teheranie

1944

- I-V Sukcesy Rosjan na froncie wschodnim (m.in. na Ukrainie)
- 3 I Wkroczenie Armii Czerwonej na terytorium II RP
- 11-18 V Bitwa o Monte Cassino
- 4 VI Zajęcie Rzymu przez aliantów
- 6 VI Lądowanie aliantów w Normandii, otwarcie frontu zachodniego, sukcesy aliantów na Atlantyku
- VI Bitwa na Morzu Filipińskim, ciężkie straty Japończyków, wzrost przewagi aliantów na froncie dalekowschodnim,
- 22 VI Początek wielkiej ofensywy Armii Czerwonej na Białorusi
- VII Wkroczenie Rosjan w obecne granice Polski, wypieranie Niemców w kierunku Wisły

- 20 VII Nieudany zamach na Hitlera przygotowany przez grupę oficerów niemieckich
- 1 VIII Wybuch powstania warszawskiego, największej akcji bojowej ruchu oporu w Europie (kapitulacja po 63 dniach osamotnionej walki 2 X)
- 4 VIII Zatrzymanie ofensywy sowieckiej w Polsce(do I 19545)
- VIII/IX Sukcesy Armii Czerwonej w południowo-wschodniej Europie (Bułgaria,Rumunia, Jugosławia)
- 25 VIII Wkroczenie aliantów do Paryża
- 13 IX Przekroczenie przez aliantów granicy Niemiec (od zachodu), ciężkie walki
- X Lądowanie Brytyjczyków na Krecie, wyparcie Niemców z Grecji
- XII Zatrzymanie ofensywy aliantów we Włoszech na tzw. Lini Gotów
- XII Potężna kontrofensywa niemiecka w Ardenach, zatrzymanie frontu zachodniego

1945

- I Przełamanie impasu w Ardenach, front zach. ruszył w głąb Niemiec
- I Początek ofensywy sowieckiej w Polsce, szybkie osiągnięcie linii Odry
- II Konferencja Wielkiej Trójki w Jałcie
- I-IV Zacięte i zwycięskie walki Rosjan na Węgrzech, w Czechach, Słowacji i w Austrii
- 16 IV Początek radzieckiej „operacji berlińskiej”
- IV Alianci (zach.) zdobywają Lipsk, Stuttgart, Norymbergę, Monachium
- 25 IV Spotkanie wojsk aliantów (zach.) i wojsk sowieckich w Torgau nad Łabą
- 30 IV Samobójstwo Hitlera

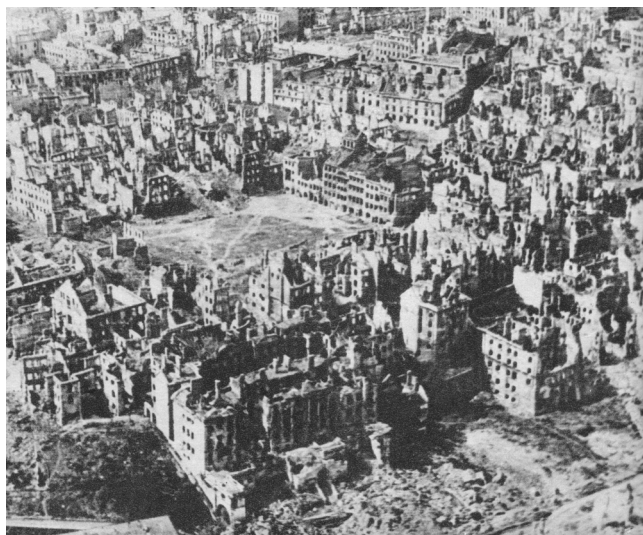
- 2 V Kapitulacja wojsk niemieckich we Włoszech
- 2 V Zdobycie Berlina przez Armię Czerwoną
- 7 V Podpisanie pierwszej bezwarunkowej kapitulacji Niemiec przed amerykańskim gen. Eisenhowerem
- 8 V Podpisanie drugiej kapitulacji Niemiec przed radzieckim gen. Żukowem, formalne zakończenie wojny w Europie
- 10 V Wielki nalot amerykański na Tokio, spalanie 1/4 miasta
- VI Klęska Japonii na Okinawie

- VII/VIII Konferencja Wielkiej trojki w Poczdamie
- 6 VIII Zrzucenie przez USA bomby atomowej na Hiroszimę;
- 9 VIII Przystąpienie ZSRR do wojny z Japonią, zajęcie Mandżurii pn., części Korei, Sachalinu i wysp Kurylskich
- 2 IX Bezwarunkowa kapitulacja Japonii, koniec działań wojennych.

III SKUTKI II WOJNY ŚWIATOWEJ

Następstwa II wojny podzielić można na te wymierne, które dają się wyliczyć lub choćby oszacować, niewymierne – związane ze sferą duchową oraz stricte polityczne.

Zacznijmy od skutków najboleśniejszych czyli od **liczby zabitych**. Według różnych szacunków, w okresie wojny zginęło od 48 do 70 mln ludzi, w tym 17-25 mln żołnierzy. Ilość ofiar cywilnych świadczy o totalnym charakterze wojny i stosowanym w czasie jej trwania masowym terrorze. Straty poszczególnych państw znane są jedynie w przybliżeniu. Uważa się, że niektóre spośród nich zawyżają liczbę ofiar lub podają ją nieprecyzyjnie. Tak czynił ZSRR (ob. Rosja), który określając swoje straty na min. 22 mln osób włączał w tą liczbę najprawdopodobniej także ofiary własnych działań. Podobnie niejasna jest sprawa ofiar chińskich, niemieckich (szczególnie wśród ludności cywilnej). Spory budzi też liczba ofiar w Polsce o czym napiszemy niżej. Przyjmując najczęściej przytaczane dane, straty procentowe wśród ludności poszczególnych państw kształtują się następująco: Chiny (4%), Grecja (4,5%), Holandia (2,5%), Jugosławia (6,7%), USA (0,32%), Niemcy (10,5%), Wielka Brytania – bez kolonii (0,95%), Rumunia (4,5%), Japonia (3,75%), Dania (0,08%), Austria (1,6%), Belgia (1,2%), ZSRR (13,71%), Polska (15,8%), Węgry (6,35), Włochy (1,5%). Do tych przerażających danych należy dodać informacje o milionach ludzi trwale **okaleczonych lub przewlekłe chorych** na skutek wojny i dziesiątkach tysięcy osób uznanych za **zaginione**. Społecznym skutkiem wojny były również **wymuszone przesiedlenia**, które dotknęły kilkunastu milionów ludzi. Prócz strat osobowych wojna przyniosła **straty materialne**. Tylko w Europie szacuje się je na 260 mld ówczesnych (znacznie mocniejszych niż obecne) dolarów. Na terytoriach frontowych i ziemiach okupowanych doszło do znaczących zniszczeń infrastruktury przemysłowej i komunalnej, lasów i użytków rolnych. Bezpowrotnie zniszczono też lub rozgrabiono wiele bezcennych zabytków kultury. Miliony ludzi musiało po wojnie zaczynać swą egzystencję od zera, przez lata borykając się z materialnym ubóstwem. Większość krajów biorących udział w wojnie dotknął po jej zakończeniu głęboki kryzys, wyjątkiem były Stany Zjednoczone.

Do **niewymiernych skutków wojny** należy zaliczyć m. in. upadek wartości moralnych, kryzys idei humanizmu, nasilony relatywizm etyczny, zmarnowane szanse osobistego szczęścia i rozwoju milionów osób, deprawację charakterów, trwałe rozdzielenie rodzin, zniszczenie więzi społecznych, wzrost wzajemnej nieufności pomiędzy ludźmi, narodami i grupami etnicznymi, pozbawienie milionów dzieci i młodzieży prawidłowych warunków wychowawczych, zerwanie ciągłości tradycji, spustoszenie mentalne uczynione przez totalitarną indoktrynację, wojenne traumy przeradzające się w trwałe stany lękowe, poczucie niepewności, kryzys zaufania do tradycyjnych instytucji itp. itd.

Natomiast **politycznymi skutkami wojny** były: dwubiegunowy podział świata na Wschód – z dominującą rolą ZSRR i Zachód – z dominującą rolą USA, nasilająca się między tymi strefami rywalizacja w dziedzinie gospodarczej, politycznej i militarnej, osłabienie znaczenia tradycyjnych mocarstw europejskich (Francji, Wielkiej Brytanii i Włoch) oraz Japonii, mocarstwowa rola i znaczące powiększenie terytorium ZSRR, rozwój gospodarczy i wzrost znaczenia USA, podział Niemiec, zmiany granic w Europie i Azji, rozprzestrzenienie się idei komunizmu, powołanie ONZ, początek dekolonizacji.

IV POLSKA 1939-45 – WYBRANE FAKTY

1939

- 1.IX o godz. 4.45 początek ostrzału polskiej bazy na Westerplatte, a zarazem symboliczny początek II wojny światowej
- 2 IX Założenie w Stutthofie pierwszego obozu koncentracyjnego dla Polaków
- 3 IX Wypowiedzenie wojny Niemcom przez Francję i Wielką Brytanię
- 9-22 IX Bitwa nad Bzurą (największa bitwa wojny obronnej)
- 12 IX Tajna konferencja w Abbeville, nasi sojusznicy podejmują decyzję o zaprzestaniu działań zaczepnych wobec Niemców, w tym czasie w Polsce trwają dramatyczne walki na wszystkich frontach
- 17 IX Armia Czerwona wkracza do Polski
- 17 IX Władze polskie opuszczają terytorium kraju i zostają internowane w Rumuni

27 IX	Powstaje Służba Zwycięstwu Polski (później przekształcona w Związek Walki Zbrojnej), pierwsza konspiracyjna organizacja na ziemiach polskich, poprzedniczka AK
28 IX	Kapitulacja Warszawy
28 IX	Podpisanie w Moskwie niemiecko-radzieckiego porozumienia, dotyczącego rozbioru polskich ziem
30 IX	Rozpoczęcie procedur tworzenia we Francji emigracyjnych władz polskich i Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie
5 X	Kapitulacja grupy operacyjnej „Polesie”, Koniec wojny obronnej
8 X	Dekret Hitlera o wcieleniu części ziem polskich do III rzeszy
12 X	Dekret Hitlera o utworzeniu z części ziem polskich Generalnego Gubernatorstwa
15 X	Powstaje oddział partyzancki majora Hubala (H. Dobrzańskiego), w całym kraju zaczynają się tworzyć cywilne i wojskowe organizacje skierowane przeciw obu okupantom
29 X	„Wybory” w radzieckiej strefie okupacyjnej pośredni decydujące o włączeniu tych ziem do ZSRR
6 XI	„Sonderaktion Krakau” – Niemcy podstępnie aresztują, a następnie wywożą do obozów koncentracyjnych profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego i innych uczelni krakowskich
18 XII	NKWD przyjmuje dyrektywę o przesiedleniach ludności polskiej w głąb ZSRR
XII	Pierwsze decyzje o tworzeniu gett dla ludności żydowskiej
1940	
II	W radzieckiej strefie okupacyjnej początek deportacji do Kazachstanu i na Syberię
5 III	Decyzja władz sowieckich o rozstrzelaniu polskich oficerów znajdujących się w radzieckiej niewoli. Ich egzekucji dokonano m.in. w IV i V tego roku, w Katyniu, Ostaszkowie, Charkowie i Bykowni
27 IV	Na rozkaz H. Himmlera utworzono obóz koncentracyjny w Oświęcimiu (Auschwitz)
V-VII	Niemiecka akcja AB skierowana przeciwko inteligencji, w wyniku której zabito ok. 4 tys osób
V-VI	Polskie jednostki wojskowe (ok. 45 tys, żołnierzy) walczą w obronie zaatakowanej przez Niemców Francji. Po jej kapitulacji, część wojska oraz emigracyjne władze RP ewakuują się do Wielkiej Brytanii
VII-X	Polscy lotnicy okrywają się chwałą walcząc w Bitwie o Anglię
IX	Konfiskata majątku i prawa do ziemi dla Polaków w Rzeszy
1941	
III	Wyjęcie Żydów i Cyganów spod prawa na terenie okupacji niemieckiej
VI-VIII	Zajęcie wszystkich terenów polskich przez Niemcy w wyniku ich ataku na ZSRR

3/4 VII	Rozstrzelanie profesorów lwowskich uczelni
30 VII	Wobec faktu, że zaatakowany przez Niemcy ZSRR wszedł do koalicji antyhitlerowskiej, naczelny Wódz i premier gen. Sikorski zdecydował się pod naciskiem Churchilla na podpisanie układu regulującego polsko-radzieckie relacje. Był to trudny kompromis, ale w jego wyniku tysiące Polaków mogło opuścić łagry. Zdecydowano też o utworzeniu armii, na której czele stanął więziony dotąd na przez NKWD gen. Anders.
X	Wprowadzenie kary śmierci dla Polaków pomagających Żydom
1942	
5 I	Z pomocą przysłanej z Moskwy „Grupy Inicjatywnej” powstała w Warszawie Polska Partia Robotnicza. Był to pierwszy krok do planowanego przez Stalina przejęcia w przyszłości przez komunistów władzy w Polsce
4 II	Powstanie Armii Krajowej (z przekształcenia Związku Walki Zbrojnej i scalenia wielu pomniejszych konspiracyjnych organizacji)
III	Początek ewakuacji Armii Polskiej (tzw. armii Andersa) z ZSRR do Iraku
IV	Początek planowego uśmiercania Żydów w gettach
XI	Początek wielkiej akcji germanizacyjnej na Zamojszczyźnie, związanej z pacyfikacjami wielu wsi i masowymi wysiedleniami
X-XII	Nasilenie akcji dywersyjnych i bojowych polskiego podziemia, w tym akcji partyzanckich
1943	
IV	Odkrycie przez Niemców grobów polskich oficerów w Katyniu i nagłośnienie przez nich tej sprawy w celach propagandowych. Rosjanie zaprzeczają własnemu udziałowi w tej zbrodni (co zresztą będą czynić niemal do czasów nam. współczesnych).
19 IV	Początek powstania żydowskiego w getcie warszawskim
25 IV	Rząd radziecki zrywa stosunki dyplomatyczne z emigracyjnym rządem polskim z powodu kontrowersji wokół sprawy Katynia . W połączeniu z korzystnym dla ZSRR rozwojem sytuacji na froncie wsch. dało to Stalinowi wolną rękę w sprawie polskiej i pozwoliło z przyzwoleniem mocarstw zachodnich na nieliczenie się z Polską jako współaliantem, a w przyszłości na zabór polskich terytoriów i budowy w Polsce sowieckiej strefy wpływów.
15 V	Rozpoczęcie formowania w ZSRR 1 Dywizji Piechoty im. T. Kościuszki (tzw. armii Berlinga)
4 VII	W niewyjaśnionych do dziś okolicznościach w katastrofie lotniczej na Gibraltarze ginie gen. W. Sikorski. Jego następcą w funkcji premiera został S. Mikołajczyk, a w funkcji Naczelnego Wodza gen. Sosnkowski
lato	Nasilenie akcji nacjonalistów ukraińskich na Kresach. Rzeź Polaków na Wołyniu

- X Nasilenie łapanek i innych aktów przemocy wobec Polaków w Warszawie
- XI Początek działań partyzantki radzieckiej przeciw AK
- XII Konferencja Wielkiej Trójki w Teheranie wstępnie zadecydowała, że wschodnią granicą Polski będzie po wojnie tzw. Linia Curzona (w przybliżeniu dzisiejsza granica)

1944

- 9 I Armia Czerwona wypierając Niemców na zachód wkracza w granice II RP. Mimo braku ostatecznych decyzji międzynarodowych Sowietci traktują Kresy jako własne terytorium, co stawia tamtejszych Polaków w wyjątkowo tragicznym położeniu i rodzi antykomunistyczne podziemie na tych terenach
- 1 II Udany zamach AK na dowódcę SS i policji w dystrykcie warszawskim F. Kutscherę
- wiosna Nasilenie akcji partyzanckich na terenie całego kraju
- 11-18 V Bitwa o Monte Cassino.
- VI-IX Armia Krajowa realizuje „Operację Burza”. Akcja ta miała na celu wyzwolenie poszczególnych obszarów kraju tuż przed wkroczeniem frontu (z dopuszczalną operacyjną współpracą z Armią Czerwoną), a następnie ujawnienie się, działających dotąd w konspiracji, cywilnych funkcjonariuszy państwa i wystąpienie przed Rosjanami w roli gospodarzy. Niestety mimo wielu udanych działań bojowych akcja nie powiodła się politycznie. Sowietci wykorzystali ujawnianie się wojska i cywili do planowego rozbijania polskiego podziemia niepodległościowego.
- 20 VII W Moskwie powstaje Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego, który został desygnowany przez Sowietów do przejęcia w ich imieniu władzy w Polsce
- 1 VIII W Warszawie wybucha antyniemieckie powstanie. Front na rozkaz Stalina zatrzymuje się na przedpolach stolicy (od 15 IX w zasadzie na drugim brzegu Wisły). Osamotnione miasto z bezprzykładnym heroizmem walczy do 2 X.
- X Dywizja gen. Maczka wyzwala Brekę i inne miasta w Holandii
- jesień Ustanawianie radzieckiej administracji na Kresach, początek wysiedleń Polaków
- lato/jesień Sowietci i ich polscy sojusznicy, wprowadzając na ziemiach od Bugu do Wisły własne porządki w praktyce przejmując władzę. W odpowiedzi kształtuje się antykomunistyczne podziemie.

1945

- 17 I Rusza rosyjska ofensywa. Do Warszawy (a właściwie jej ruin, bo w międzyczasie Niemcy wysiedlili całą ludność i wyburzyli większość stolicy) wkracza Armia Czerwona i żołnierze polscy z armii Berlinga.

- 19 I Samorozwiązanie Armii Krajowej
- I-V Wypieranie Niemców przez Armie Czerwoną. Całe dawne i obecne terytorium Polski znalazło się w rękach radzieckich co miało konsekwencje polityczne.
- II Konferencja Wielkiej Trójki w Jałcie ustala nowe granice Polski oraz zaleca powołanie w naszym kraju rządu koalicyjnego złożonego z komunistów i Reprezentantów podziemia niepodległościowego. W praktyce było to oddanie władzy tym pierwszym.
- 27 III Podstępne uwięzienie i uprowadzenie do Moskwy ostatnich przywódców Polskiego Państwa Podziemnego
- 16 IV Armia Czerwona i współpracujące z nią 1. i 2. Armie Ludowego Wojska Polskiego forsują Odrę
- V Sukcesy oddziałów polskich we Włoszech (zajęcie Bolonii) i Niemczech (zdobycie Wilhelmshaven)
- 30-2 V Część sił 1 Armii LWP bierze udział u boku armii radzieckiej w zwycięskim szturmie Berlina.
- 8 V Koniec wojny. Gorzkie zwycięstwo Polaków (zobacz pkt. VIII).

V CHARAKTER OKUPACJI W POLSCE

Po zakończeniu wojny obronnej w 1939 terytorium II RP zostało podzielone pomiędzy Niemcy, a ZSRR. Było to realizacją tajnego porozumienia Ribbentrop-Mołotow podpisanego 23 VIII 1939, a doprecyzowanego 28 IX. W świetle tych porozumień okupanci podzielili się niemal po połowie ziemiami polskimi i rozpoczęli ich okupację.

Na terenach zajętych przez Niemców (pomijając Spisz i Orawę przekazany Słowacji) wydzielono dwa obszary. Pierwszy z nich to ziemie bezpośrednio wcielone do Rzeszy 8 X 1939, drugi to powołane 12 X 1939 Generalne Gubernatorstwo.

Bezpośrednio do Rzeszy wcielono zamieszkały przez 10 mln ludzi obszar liczący 94 tys. km² (Wielkopolska, Pomorze, cz. Mazowsza, woj. łódzkie, woj. śląskie). Celem Niemców na tym terenie była jak najszybsza germanizacja i kolonizacja. Aby to osiągnąć poddano Polaków ustawodawstwu specjalnemu, w myśl którego należeli oni do „podludzi”. Odebrano im prawo do majątku i ziemi, eksploatowano gospodarczo, zakazano używać publicznie ojczystego języka (nawet w kościele), ograniczono wszelkie swobody w tym swobodę poruszania się poza miejsce zamieszkania. Niemcy zlikwidowali całkowicie polskie szkolnictwo i organizacje społeczne. Zamknięte zostały instytucje kultury, zniszczono biblioteki, archiwa i muzea. Polacy podlegali nakazowi pracy, byli zmuszani do podpisywania tzw. volkslist (czego dalszym skutkiem było przymusowe wcielenie do armii niemieckiej). Dotknęły ich brutalne represje: egzekucje, łapanki, aresztowania, przymusowe roboty i wysiedlenia (ok. 800 tys osób). Planowo stworzono dla nich warunki, w których żyli poniżej biologicznego minimum m.in. za sprawą

reglamentowania żywności. Byli poniżani m. in. poprzez: nakaz kłaniania się Niemcom, zakaz używania aut, motocykli, rowerów, telefonów, zakaz wstępu do parków i na obiekty sportowe, wydzielanie miejsc w środkach masowej komunikacji itd. itp. Niemiecki terror w pierwszej kolejności dotknął urzędników państwowych i samorządowych, ziemian, duchownych, nauczycieli, prawników, lekarzy i miał służyć zmuszeniu pozostałej ludności do posłuszeństwa. W miarę trwania okupacji terror rozszerzył się na całe społeczeństwo. Wszystkie te działania służyły jednemu, podstawowemu celowi: tereny wcielone miały stać się ziemią czysto niemiecką, a ci Polacy, których się nie da zniemczyć lub wytrzebić, mieli być z nich deportowani.

Z kolei na obszarze **Generalnej Guberni**, początkowo obejmującej obszar 95 tys km², celem była maksymalna eksploatacja gospodarcza Polaków połączona z eksterminacją wykształconych elit i osób stawiających opór okupantom, a także likwidacją zamieszkałych na tym obszarze (lub przywiezionych z innych rejonów) Żydów. Nie planowano na tym terenie germanizacji, miał być on rezerwuarem taniej i prymitywnej siły roboczej. Oprócz administracji okupacyjnej zachowano szczątkową administrację polską i niektóre polskie instytucje (PCK, policja porządkowa). Wszelkie kierownicze stanowiska sprawowali Niemcy. Polacy w GG mogli się uczyć jedynie w szkołach powszechnych i zawodowych. Objęto ich nakazem pracy i całym szeregiem nakazów i zakazów będących ograniczeniem podstawowych swobód i praw człowieka. Zamknięto większość instytucji kultury, przeprowadzono zorganizowaną grabież dzieł sztuki. Także i tutaj masowo stosowano terror (egzekucje, łapanki, pacyfikacja wsi, likwidacja gett). Ponad 100 tys osób wysiedlono z Zamojszczyzny. Uprawdzono w celu zniemczenia około 200 tys dzieci. Blisko 2 mln ludzi (łącznie z wszystkich rejonów Polski) wywieziono na przymusowe roboty do Niemiec. Warto wiedzieć, że w wyniku korzystania z polskiej siły roboczej III Rzesza i niemieccy przedsiębiorcy zarobili ponad 10 mld marek. W sposób systematyczny likwidowano polską inteligencję. Szykany dotyczyły też innych grób ludności m. in. ludności wiejskiej na którą nałożono obowiązek dostaw płodów rolnych dla okupantów. Jednocześnie ograniczono dostęp do żywności dla Polaków (w jeszcze większym stopniu

dla Żydów), których celowo utrzymywano w nędzy. Niemcy stworzyli na terenie GG cała sieć obozów koncentracyjnych i obozów zagłady (Oświęcim, Bełżec, Chełmno, Majdanek), zaś w większych miastach tworzyli getta dla ludności żydowskiej, która następnie została niemal całkowicie zlikwidowana. Wszelkie próby pomocy Żydom ze strony społeczeństwa polskiego były surowo karane przez okupanta. Inaczej niż w krajach podbitych na zachodzie Europy, wobec Polaków Niemcy stosowali za to karę śmierci. Ostrze terroru okupanta było w szczególności zwrócone również przeciwko uczestnikom ruchu oporu, który przybrał na ziemiach polskich wyjątkowo duże rozmiary.

Tereny zajęte przez ZSRR czyli ziemie na wschód od linii Pisa-Narew-Bug-San obejmowały obszar 201 tys. km², zamieszkiwany przez blisko 12,5 mln obywateli II RP. Z tego obszaru początkowo wydzielono Wileńszczyznę i przekazaną ją Litwie, którą jednak w całości po pół roku wcielono do ZSRR. Nim do tego doszło zamieszkali tu Polacy doświadczali wielu szykan ze strony nacjonalistów litewskich. Okupanci radzieccy postawili sobie za cel pełne zintegrowanie zdobytych ziem z ZSRR i ich sowietyzację, co łączyło się z represjami wobec Polaków, eksploatacją gospodarczą i totalną indoktrynacją całej zamieszkałej tu ludności. Zgodnie z zasadami (niezmienionymi do dziś) bolszewickiej propagandy zadbano o pozory legalizmu. Niezwłocznie po wkroczeniu Armii Czerwonej na wschodnie ziemie Rzeczypospolitej rozwiązano całą polską administrację i powołano tymczasowe władze radzieckie. We władzach tych znaleźli się miejscowi Ukraińcy, Białorusini, Żydzi i Rosjanie. Następnie przeprowadzono pod sowiecką kontrolą „wybory” do lokalnych parlamentów. W konsekwencji odpowiednio dobrani deputowani zwrócili się do władz ZSRR z prośbą(!) o przyłączenie polskich ziem kresowych do ich państwa. Prośba ta – rzecz jasna – spotkała się z przychylnością Kremla i w ten sposób tereny tzw. Zachodniej Białorusi i Ukrainy zostały włączone do odpowiednich republik radzieckich, a wszystkim Polakom przymusowo nadano obywatelstwo radzieckie. Podobnie jak w niemieckiej strefie okupacyjnej, tak i w sowieckiej mnożyły się akty represji. Zaraz po wkroczeniu Armii Czerwonej wymordowano setki

zakonników i księży, oficerów policji i policjantów, sędziów i prokuratorów, działaczy politycznych i społecznych, posłów i senatorów oraz osoby związane z polską administracją państwową. Z kręgów ziemian, funkcjonariuszy państwowych, osadników wojskowych i inteligencji wywodziły się także w większości ofiary deportacji w głąb Związku Radzieckiego (m.in. na Syberię i do Kazachstanu). Przesiedlano całe rodziny, które następnie zmuszano do niewolniczej pracy lub osadzano w łagrach. Wg różnych szacunków represje te dotknęły od 500 tys. do 1 mln osób. Pod radziecką okupacją teoretycznie mogły działać polskie szkoły i instytucje kultury. W szkołach zmieniono jednak program nauczania, wprowadzono język rosyjski, wymieniono nauczycieli i rozpoczęto ostrą indoktrynację uczniów, zaś działalność kulturalna poddana została cenzurze i nadzorowi ideologicznemu. Surowe represje dotknęły Kościół i duchowieństwo, wprowadzano urzędową ateizację, zamknięto kilka tysięcy świątyń i klasztorów. Na skutek celowych posunięć władz, doprowadzono ludność do tragicznej sytuacji materialnej m. in. pod pozorem wymiany pieniędzy pozbawiono Polaków prywatnych oszczędności, dokonano przejęcia majątku komunalnego i państwowego, zaboru aktywów bankowych, zlikwidowano wszelką prywatną własność (także ziemi). Tuz przed wybuchem wojny niemiecko-radzieckiej (VI 1941) NKWD wymordowało kilkanaście tysięcy Polaków osadzonych w więzieniach za nieprawomyślność. Rok wcześniej Sowietci zamordowali (m.in. w Katyniu) co najmniej 22 tys polskich jeńców.

Do końca 1941 wszystkie tereny polskie znalazły się w rękach niemieckich. Część z nich włączono do Rzeszy, część do Generalnego Gubernatorstwa. Zamieszkała tam ludność nie zyskała jednak spokoju, gdyż objęta zostało opisanymi już wyżej represjami nowego okupanta. Obrazu okupacyjnej tragedii ludności kresowej dopełnia fakt iż od 1943 stała się ona obiektem wyjątkowo okrutnego terroru ze strony nacjonalistów ukraińskich. Dodajmy, że ponowne nadejście Rosjan w 1944 roku przyniosło – zamiast wyzwolenia – falę kolejnych prześladowań i trwałe odłączenie od Macierzy.

Lata II wojny światowej były **dramatycznym czasem dla wielu narodów**. Wyjątkową tragedię przeżyli Żydzi, w tym stanowiący blisko połowę ofiar Holokaustu obywatele II RP, okrutny był los Cyganów i prześladowanych przez Japonię Chińczyków. Wiele zła z rąk swego doniedawnego sojusznika doświadczyli po 1941 Rosjanie. Cierpienia nie ominęły i innych okupowanych narodów, a także – zwłaszcza w ostatniej fazie wojny – cywilnej ludności państw agresorskich. Nawet na tym tle nie sposób nie zauważyć, że nasz naród doświadczając dwóch tak bardzo opresywnych okupacji został szczególnie dotknięty. Czy mamy prawo o tym zapomnieć?

VI RUCH OPORU

Jedną z charakterystycznych cech II wojny światowej jest występowanie w wielu krajach mniej lub bardziej masowego ruchu oporu skierowanego przeciw administracji okupacyjnej, bądź rządowi kolaboracyjnemu. Przybierał on formę bierną lub czynną, miał różne oblicze ideowe (demokratyczno-niepodległościowe lub komunistyczne), a jego natężenie było różne w zależności od czasu i miejsca. W szczególnym stopniu ruch oporu rozwinięty był w Jugosławii, gdzie przyjął formę prowadzonych na bardzo szeroką skalę działań partyzanckich. Podobnie było w Grecji, gdzie partyzantka przyczyniła się do wyzwolenia kraju oraz w ZSRR, w którym leśne oddziały podejmowały działania bojowe i dywersyjne w bliskości frontu. We Francji ruch oporu uaktywnił się szczególnie pod koniec wojny i polegał przede wszystkim na akcjach dywersyjnych. Podobny charakter miał ruch oporu w Norwegii i Belgii. W państwach Osi także formowała się konspiracyjna opozycja. We Włoszech początkowo skierowana była przeciw Mussoliniemu, a następnie przeciwko Niemcom okupującym kraj. W Słowacji pod koniec wojny silna lewicowa partyzantka wystąpiła zbrojnie przeciwko rodzimym faszystom. W III Rzeszy potencjalna opozycja została w zasadzie stłumiona przed wojną. W czasie jej trwania spiskowanie przeciw reżimowi było (wbrew poglądom chętnie obecnie lansowanym w Niemczech) incydentalne, choć niewątpliwie godne szczerzego uznania.

Polski ruch oporu zaczął się rodzić jeszcze w czasie kampanii wrześniowej 1939. Był fenomenem na skalę światową. Jego zasadniczy trzon przybrał formę Polskiego Państwa Podziemnego (PPP). Pod nazwą tą kryje się cały szereg tajnych instytucji i organizacji państwowych działających na terenie kraju i podległych polskim władzom na emigracji. Jak wiadomo we Francji, a potem w Anglii działał prezydent, premier stojący na czele Rządu RP, Naczelnny Wódz któremu podlegały Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie oraz namiastka parlamentu – Rada Narodowa. Swoistym ich „przedłużeniem” w kraju były poszczególne elementy PPP: Delegatura Rządu na Kraj podzielona na departamenty (resorty) i podległe jej delegatury terenowe oraz Kierownictwo Walki Cywilnej, Rada Jedności Narodowej (namiastka parlamentu), Państwowy Korpus Bezpieczeństwa (podziemna policja), tajne sądownictwo cywilne i wojskowe, tajne nauczanie na wszystkich szczeblach, podziemne organizacje kultury i ruch wydawniczy, tajne harcerstwo (Szare Szeregi) i in. Ramieniem zbrojnym PPP była Armia Krajowa (wcześniej Związek Walki Zbrojnej), na czele której stał Komendant Główny. Z AK ściśle współpracowały także Bataliony Chłopskie oraz Narodowa Organizacja Wojskowa. Warto zaznaczyć, że jurysdykcja PPP rozciągała się na całe terytorium II RP i uznawała ją

zdecydowana większość obywateli. Poza strukturami PPP pozostawała część konspiracyjnych organizacji i oddziałów zbrojnych związanych z ruchem narodowym (m.in. Narodowe Siły Zbrojne) oraz inne pomniejsze organizacje. Odrębną od podziemia niepodległościowego, zdecydowanie mniejszą liczebnie i słabo akceptowalną społecznie część polskiego podziemia stanowiły organizacje i oddziały bojowe (Gwardia/Armia Ludowa) powołane z inicjatywy Stalina, które niezależnie od podejmowanych działań skierowanych przeciwko Niemcom stały się narzędziem sowieckiej polityki na ziemiach polskich.

Polski opór przeciwko okupantom przybierał postać czynną i bierną i był wyjątkowo zróżnicowany pod względem form działalności. Były wśród nich: sabotaż, dywersja, tajne nauczanie, propaganda, mały sabotaż, wywiad, walki partyzanckie, zamachy, a wreszcie zbrojne powstanie.

Uczestnicy niepodległościowego podziemia po wojnie spotkali się z prześladowaniem ze strony nowej władzy. Żołnierzy AK zabijano i wtrącano do więzień pod absurdalnymi zarzutami kolaboracji z Niemcami. Wielu z nich przystąpiło do oddziałów żołnierzy wyklętych uznając, że walka o wolną Polskę jeszcze się nie skończyła.

Postawa bohaterów polskiego podziemia inspirowała kolejne pokolenia patriotów do walki o pełną suwerenność. Tak było m. in. podczas przełomowego zrywu Solidarności. Paradoksalnie, dziś w wolnym kraju wiedza o fenomenie Polski Walczącej jest coraz mniejsza, a jej dokonania, które winny być powodem narodowej dumy bywają deprecjonowane, mimo że bezdyskusyjnie zasługują na wierną pamięć kolejnych pokoleń.

VII CZYN ZBROJNY ŻOŁNIERZY POLSKICH PODCZAS II WOJNY ŚWATOWEJ

Polscy żołnierze bili się na niemal wszystkich frontach II wojny światowej, stanowiąc piątą co do wielkości armię koalicji antyhitlerowskiej. Walczyli z odwagą, czasem brawurą, nie szczędząc krwi. Ich wyczyn bojowy może być dla kolejnych pokoleń Polaków przedmiotem do dumy. Wielu z naszych żołnierzy zginęło, a ich mogiły rozsiane są po świecie, wielu musiało pozostać za granicą, wielu wreszcie, po powrocie do wyśnionej Polski doświadczyło represji ze strony nowych władz

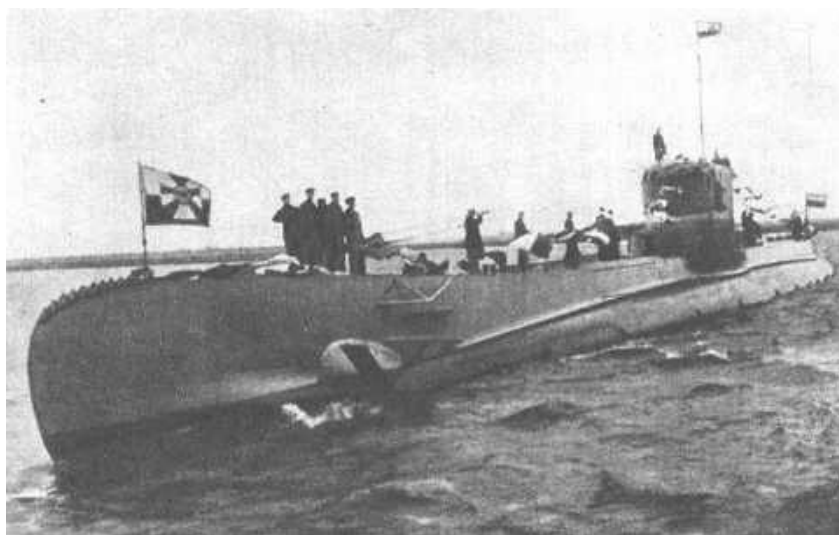
W Kampanii Wrześniowej 1939 Polska zmobilizowała blisko 1,2 miliona żołnierzy. W następnych latach oddziały polskie tworzone były u boku aliantów zachodnich (z żołnierzy, którym udało się przedrzeć za granicę) i u boku Armii Czerwonej. Oto najważniejsze spośród nich:

- ◆ **Brygada Strzelców Podhalańskich** – dowodzona przez gen. Szyszko Bohusza, walczyła w Norwegii (m. in. pod Narwikiem) i we Francji
- ◆ **1. Dywizja Grenadierów** dowodzona przez gen. B. Ducha, walczyła we Francji

- ◆ **2. Dywizja Strzelców Pieszych** – dowodzona przez gen. B. Prugara Ketlinga, walczyła we Francji
- ◆ **1. Korpus Polski** – dowodzony przez gen. M. Kukiela przygotowywany do obrony wybrzeży Szkocji w wypadku niemieckiego desantu
- ◆ **Samodzielna Brygada Strzelców Karpackich** – dowodzona przez gen. S. Kopańskiego, walczyła w pn. Afryce (m.in. w Tobruku); od 1942 w składzie 2. Korpusu Polskiego
- ◆ **Armia Polska w ZSRR** – dowodzona przez gen. W. Andersa, ewakuowana do Iraku i Palestyny; włączona do 2. Korpusu Polskiego
- ◆ **2. Korpus Polski** – dowodzony przez gen. W. Andersa, służba na Bliskim Wschodzie, a następnie walki we Włoszech (Monte Cassino, Ankona, Bolonia)
- ◆ **1. Samodzielna Brygada Spadochronowa** – dowodzona przez gen. S. Sosabowskiego, sformowana w Wielkiej Brytanii, udział w operacji desantowej pod Arnhem w Holandii
- ◆ **1. Dywizja Piechoty im. T. Kościuszki** (następnie 1. Armia Wojska Polskiego) – dowodzona przez gen. Berlinga, walczyła na Ukrainie, na ziemiach polskich (m.in. w Warszawie i na Pomorzu), część żołnierzy wzięła udział w operacji berlińskiej
- ◆ **1. Dywizja Pancerna** (wcześniej 10. Brygada Kawalerii Pancernej) – dowodzona przez gen. S. Maczka, walczyła we Francji i w Szkocji, a następnie ponownie we Francji, Holandii i Niemczech
- ◆ **2. Armia Wojska Polskiego** – dowodzona przez gen. Świerczewskiego, powstała w końcowej fazie wojny, walczyła na Łużycach i w Czechach
- ◆ **Polska Marynarka Wojenna** – okręty polskie (dwa krążowniki, dziewięć niszczycieli, pięć okrętów podwodnych i 11 kutrów torpedowych) brały udział w walkach na Atlantyku, Morzu Północnym i Morzu Śródziemnym, m.in. eskortowały blisko 900 konwojów

- ◆ **Polskie Siły Powietrzne** - polskie dywizjony myśliwskie i dywizjony bombowe walczyły we Francji, a przede wszystkim w Wielkiej Brytanii gdzie zestrzeliły 230 samolotów wroga. Polacy wchodzili także w skład dywizjonów USA AF. Pułki Lotnictwa Myśliwskiego, Szturmowego i Bombowego sformowano również w oddziałach polskich walczących u boku Armii Czerwonej

Ponadto Polacy walczyli w **europejskim ruchu oporu** m.in. we Francji, Grecji, Jugosławii, Holandii, a także oddali aliantom bezcenne **usługi wywiadowcze**

VIII POLSKI BILANS WOJNY

Straty poniesione przez Polskę podczas II wojny światowej oraz jej skutki dla powojennych losów Polaków są wyjątkowo tragiczne.

Jeśli chodzi o **straty osobowe**, to zaraz po wojnie liczbę zabitych obywateli RP oszacowano na nieco ponad 6 mln osób. Dziś wiadomo, że nie była to liczba poparta badaniami źródłowymi i że przekłamywała ilość ofiar, najprawdopodobniej zawyżając ofiary niemieckie, a na pewno nie uwzględniając sowieckich. Kilka lat temu historycy podjęli tą kwestię na nowo, ustalając, że w wyniku działań niemieckich zginęło do 5,4 mln obywateli polskich (w tym 2,7 mln polskich Żydów). Wśród ogólnej liczby ofiar 550-660 tys przypadło na działania wojenne, 4,08 mln na ofiary terroru, 274 tys na ofiary śmiertelne pracy przymusowej, a 168 tys na zgony spowodowane wycieńczeniem. W dalszym ciągu trudno jednoznacznie odpowiedzieć ilu Polaków zginęło w wyniku działań Sowietów. Oparte na niepełnych danych szacunki wahają się od 180 tys do 800tys osób. Do tych strat należy jeszcze dodać ok. 100 tys ofiar nacjonalistów ukraińskich. O skali dziejącej się na ziemiach polskich tragedii niech świadczy fakt, że w czasie wojny zginęło tu 1,8 mln dzieci i młodzieży do 16 lat. Szczególnie wysoki odsetek polskich ofiar wojennych przypadał na środowiska inteligenckie uznane zgodnie przez obu okupantów za niebezpieczny „inkubator” narodowej dumy i patriotyzmu. Tylko z rąk niemieckich zginęło ok 57% adwokatów, 39% lekarzy, 27% duchownych katolickich, 5% nauczycieli szkół powszechnych,

13% nauczycieli szkół średnich i prawie 29% wykładowców uczelni. Ocenia się, że w sumie Niemcy zabili 30% osób z tych, które w II RP legitymowały się wyższym wykształceniem.

Sprawę ogólnej liczby polskich ofiar dodatkowo komplikuje fakt, że jeszcze inaczej ich ilość określają demografowie, którzy stosując specyficzne dla swej dyscypliny naukowe wzory ustalili, że podczas wojny zabitych zostało ponad 7,5 mln naszych rodaków. Jak by nie patrzeć, nawet biorąc pod uwagę najniższe szacunki, państwo polskie utraciło procentowo najwięcej swych obywateli spośród wszystkich państw biorących udział w II wojnie światowej. Osłabienie potencjału demograficznego Polski wiązało się nie tylko z tak straszhliwymi śmiertelnymi stratami, ale i z tym, że ponad milion naszych rodaków zostało trwale okaleczonych w wyniku wojny i okupacji, a kolejne 1,5 mln przewlekłe chorowało, zwłaszcza na gruźlicę. Tysiące ludzi przez lata odczuwało też zdrowotne skutki wojennego niedożywienia.

Także w zakresie **strat materialnych** Polska niestety przoduje wśród europejskich państw. Również i w tym przypadku mamy do dyspozycji jedynie dane szacunkowe, **nie uwzględniające kresów wschodnich**. Na zniszczenia ziemie II Rzeczypospolitej były narażone z racji okupacji, a dodatkowo kilkakrotnie z powodu działań wojennych: najpierw w 1939 od 1 IX po agresji wojsk niemieckich, a od 17 XI – Armii Czerwonej; potem od 22 VI 1941, gdy Niemcy ruszyli na ZSRR; kolejny raz od lata 1944 r. do V 1945, gdy siły niemieckie wycofywały się pod naporem Armii Czerwonej oraz gdy ta wracała do kraju w 1945/6. Ogólnie straty polskiego majątku narodowego wynosiły 38% stanu z 1939 r. M.in. zniszczeniu uległo 162 tys budynków mieszkalnych w miastach, ponad 353 tys zagród wiejskich oraz 14 tys fabryk. Straty służby zdrowia wyniosły 55% przedwojennego stanu posiadania, kolejnictwa 84%, energetyki 65%, leśnictwa 28% zaś gospodarki rolnej ponad 50%. Zniszczono 46% długości mostów oraz 64% obiektów poczty i telekomunikacji. Olbrzymie straty poniosły różne gałęzie przemysłu, np. chemiczny ok. 65%, poligraficzny 64%, elektrotechniczny 58%, tekstylny 70%, spożywczy 53%. Jeśli chodzi o współczesną wycenę utraconego majątku narodowego to waha się ona od 480 do 700 mld USD. Do tego należałoby dla pełnego obrazu dodać straty majątkowe na Kresach i straty prywatne poniesione przez obywateli. Warto zaznaczyć, że nigdy tych strat w satysfakcjonujący i rzetelny sposób nam nie skompensowano.

Nie do oszacowania są (w większości nieodwracalne) **straty polskie w dziedzinie kultury**. Biorąc pod uwagę, jak ważny jest dla zbiorowej tożsamości potencjał kulturowy, można tu mówić o prawdziwej narodowej katastrofie. Przyczynili się do niej obydwaj okupanci z pełną premedytacją grabiąc i niszcząc wielowiekowy polski dorobek.

Z danych (znów w większości dotyczą one działań niemieckich) wynika, że Polska straciła 70% przedwojennych zbiorów bibliotecznych (nie licząc strat bibliotek prywatnych i fundacyjnych) czyli ponad 50 mln woluminów. W tej liczbie mieści się także około 1,2 mln zabytków piśmienniczych o szczególnej wartości,

których nie można już w żaden sposób zastąpić ani odtworzyć. Jeszcze wyższe są statystyki strat wojennych polskich archiwów. Tutaj także brak podstaw do podania precyzyjnych i pełnych danych w skali ogólnokrajowej, ale dla pokazania skali zniszczeń wystarczy powiedzieć, że niemal całkowitej zagładzie uległy dwa ważne archiwa centralne. Straty Archiwum Akt Nowych wyniosły 97%, a Archiwum Głównego Akt Dawnych około 80%. Niemal całkowicie zniszczone zostały Archiwum Oświecenia Publicznego i Archiwum Skarbowe, a także Archiwum Miasta Warszawy. Również i te straty są całkowicie nieodwracalne – tym samym Polska została pozbawiona większości dokumentów własnej historii. Dodajmy, że nawet akta ocalałe nie zawsze zostały odzyskane. Przykładem może być 74 dokumentów pergaminowych wydanych w 1525 r. królowi polskiemu przez Krzyżaków. Dokumenty te trafiły tuż przed końcem wojny do Archiwum w Berlin-Dahlem i nie zostały do dziś zwrócone.

Jeśli chodzi o utratę dzieł sztuki była ona przede wszystkim efektem planowej akcji Niemców. Jak się oblicza wywieźli oni z Polski ok. 516 tys. obiektów (rzeźb, obrazów, tkanin, przedmiotów rzemiosła artystycznego itp.). Kulturowe straty na rzecz Sowietów polegają głównie na przejęciu przez nich kresowych kolekcji ziemiańskich i niszczeniu obiektów sztuki sakralnej. Wynikają także z faktu włączenia w granice ZSRR dwóch ważnych centrów kultury (wraz z ich zasobami muzealnymi i bibliotecznymi) jakimi były Wilno i Lwów. Do strat w zakresie kultury należy dodać zniszczenie infrastrukturalne obejmujące m. in. 35 budynków teatralnych, 665 kin, 323 domy ludowe (domy kultury). Zniszczeniu uległy też obiekty oświatowe m.in. 17 szkół wyższych, 280 średnich, blisko 5000 podstawowych oraz ok. 1000 innych obiektów oświatowych i placówek badawczych. Zrujnowanych zostało setki kościołów, klasztorów, pałaców i obiektów zabytkowych. Należy zaznaczyć, że i po 1945 na utraconych kresach wschodnich postępowała dalsza degradacja tego typu budowli.

Współcześni eksperci straty Polski w dziedzinie dóbr kultury wyceniają na około 20 mld dolarów. Są to dane zaniżone. Dokonania pełnych i wiarygodnych wyliczeń w tym zakresie nie jest możliwe m.in. z powodu zniszczenia dokumentacji. Ponadto jak wiadomo wycena sztuki jest względna, a jej wartość nie zawiera się tylko w kwestiach finansowych.

Kolejnym punktem wojennego bilansu Polski są **zmiany terytorialne** arbitralnie narzucone przez aliantów w wyniku postanowień konferencji Wielkiej Trójki w Teheranie, Jałcie i Poczdamie. Zmiany te wynikały z żądań Stalina, a z uwagi na sytuację militarną były bez oporu aprobowane przez Anglię i USA.

W ten sposób Polska musiała oddać Sowietom 48% swojego przedwojennego terytorium, czyli ok. 178 tys km². Uzyskane kosztem Niemców nabytki obejmowały ok. 101 tys km². Powierzchnia Polski zmniejszyła się więc o ok 20%. Zmiany terytorialne wiązały się z depatriacją (wyrzuceniem z Ojczyzny) kresowych Polaków, masowymi migracjami i niełatwym procesem odnalezienia się w nowych, obcych realiach. Pośrednio pociągnęły za sobą wysiedlenia Niemców o które Polacy są bezzasadnie współoskarżani.

IX ZWYCIĘZCY CZY ZWYCIĘŻENI?

W idealnym świecie ci, którzy ponoszą ofiary i walczą od pierwszego do ostatniego dnia wojny po stronie dobra, czują się z chwilą zwycięskiego zakończenia działań szczęśliwymi triumfatorami. Przeżywają radość, obdarzani są szacunkiem, uzyskują polityczne i gospodarcze profity wynikające z „podziału łupów”. W realnym świecie nic z tego nie było Polakom dane. Choć niewątpliwie z ulgą przyjęto w Polsce klęskę znienawidzonych Niemców to maj 1945 nie był dla nas momentem tryumfu i to nie tylko dlatego, że coraz wyraźniej rysowała się skala świeżo co przeżytej tragedii. W kraju blisko 200 tys młodych ludzi zeszło ponownie do konspiracji (Żołnierze Wyklęci), znów zapełniały się więzienia, trwał powojenny chaos polityczny i narzucanie pod osłoną Armii Czerwonej obcych nam, niedemokratycznych rozwiązań ustrojowych. Polscy żołnierze przebywający na zachodzie nie zostaną zaproszeni na wielką paradę zwycięstwa w Londynie, a Anglicy wystawią za ich utrzymanie rachunek w wysokości 13 mln funtów. Komunistyczna władza odbierze polskie obywatelstwo wielu wojennym bohaterom (m.in. generałom Andersowi i Maczkowi). Zasługi bojowników Polski Walczącej będą haniebnie deprecjonowane, w zamian propaganda będzie wtłaczać Polakom poglądy o zbawczej roli Armii Czerwonej i sprzymierzonego z nią komunistycznego podziemia. Wkrótce po zakończeniu wojny alianci cofną

poparcie dla emigracyjnych władz i zgodzą się na przeprowadzenie w Polsce pseudowyborów w wyniku których Polska formalnie znajdzie się w sowieckiej strefie wpływów. Jakże gorzki był smak polskiego zwycięstwa.

Choć większość Polaków zmęczona wojną, kierowana instynktem przetrwania i naturalną potrzebą stabilizacji dostosowała się do istniejących warunków i przystąpiła do ogromnego dzieła odbudowy kraju odnajdując się lepiej lub gorzej w nowych realiach, to jednak powszechna była wśród nich świadomość, iż nie są obywatelami suwerennego państwa. De facto bowiem kraj nasz rządzony przez ekipy pozbawione legitymizacji społecznej znalazł się pod nową okupacją, która (szczególnie do 1956) będzie miała opresyjne oblicze i która pozbawi kolejne generacje Polaków podstawowych demokratycznych swobód oraz szans swobodnego rozwoju, a państwu odbierze suwerenność w wewnętrznej i zewnętrznej polityce na prawie 5 powojennych dekad

X WARTO PRZEMYŚLEĆ

70 lat po wojnie na naszych oczach zachodzą zmiany w ocenie i sposobie przedstawiania niektórych jej wydarzeń. Po części rewizje dotychczasowych poglądów wynikają z dostępu do nowych źródeł, wtedy są zasadne i konieczne – nawet jeśli przynoszą trudną prawdę. Po części jednak wynikają z nowej „polityki historycznej” prowadzonej przez określone państwa i środowiska – dodajmy polityki, która w pewnych aspektach powinna budzić nasze zaniepokojenie. Przykładem mogą być szerzące się opinie o „polskich obozach śmierci”, polskiej odpowiedzialności za Holokaust czy wypędzeniu Niemców, a także propagandowe idealizowanie roli i zachowań żołnierzy Armii Czerwonej. Taka narracja historyczna powstaje z różnych powodów. Najczęściej dla podkreślenia własnych zasług (tak np. czynią Rosjanie) i pomniejszenia własnych przewin (tak obecnie czynią często Niemcy) lub z poczucia wyjątkowości swej tragedii (tak czyni część środowisk żydowskich). Odpowiedzią na te i inne absurdalne, a często po prostu krzywdzące, opinie nie mogą być wyłącznie oficjalne protesty. Potrzebna jest jasna polityka historyczna polskiego państwa, zmiany w programie i wymiarze nauczania historii w szkołach, mądra popularyzacja naszych dziejów – także za granicą oraz wdrażanie programów badawczych związanych z II wojną i okupacją. Zasadne wydaje się opracowanie procedur zarówno oficjalnych jak i obywatelskich reakcji na „oszczerstwa historyczne”. Przydatna byłaby też mądra, ponadpartyjna, nieunikająca trudnych tematów społeczna debata, pozbawiona szyderstwa z polskiego bohaterstwa ale i wyzbyta niepotrzebnej tromtadracji. Każdy z nas we własnym zakresie również może dzięki książkom i Internetowi lepiej poznać tą problematykę i być gotowym do ewentualnej polemiki. Okazji do niej będzie na pewno w przyszłości przybywać, a jak się wydaje nie jesteśmy do tego przygotowani. A przecież jeśli sami nie zadbamy o znajomość i popularyzację naszych wojennych losów, nie oczekujmy, że obiektywnie zrobią to za nas inni.

Świadomość wojennych losów Polski i Polaków nie powinna służyć budowaniu murów, a może pomóc budowaniu mostów z innymi narodami, także z dawnymi agresorami. Przede wszystkim jednak powinna stać się trwałym elementem naszej narodowej tożsamości.

**TEKST I OPRACOWANIE: EWA KOBEL
REDAKCJA TECHNICZNA: PRZEMYSŁAW KOBEL**